

Građansko-pravna reakcija na diskriminaciju

Pravo na sudsku zaštitu

Tužbom za propuštanje moglo bi se tražiti od suda da zabrani dalje vršenje diskriminacije. U čuvenom slučaju diskriminacije Roma na šabačkom bazenu, Okružni sud u Šapcu je usvojio upravo ovaj zahtev tužene strane i zabranio vlasniku bazena da dalje sprečava Rome da uđu na kupalište

Ana Knežević

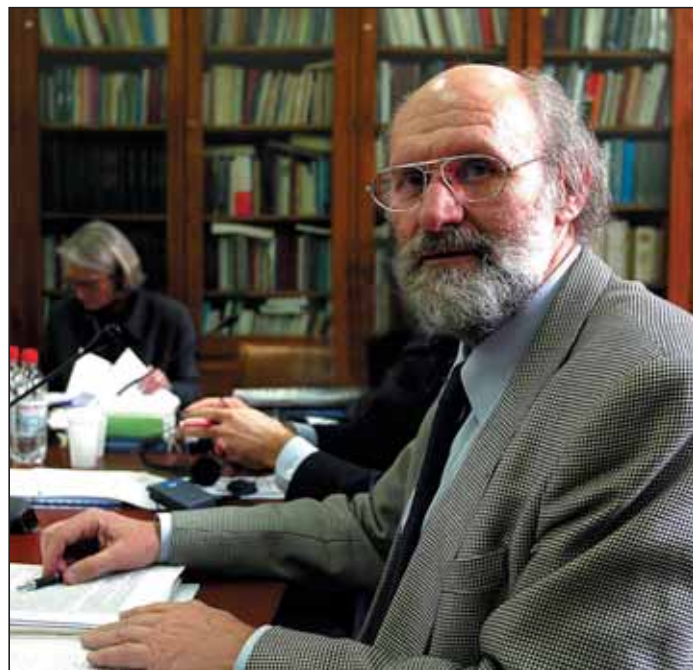
TUŽBOM PROTIV DISKRIMINACIJE

Šta pojedinac ili grupa lica mogu sami da učine da bi se zaštitili od diskriminacije? Da li je nužno nakon pretrpljenog akta diskriminacije čekati na reakciju javnog tužilaštva, podnošenje prekršajne prijave, intervenciju inspekcijских organa ili odluku o radno-pravnoj odgovornosti? Može li povređeni sam da podnese tužbu sudu tražeći zaštitu od diskriminacije? Za odgovor na ovo pitanje zamolili smo prof. dr Vladimira Vodinića, dekana Fakulteta za poslovno pravo u Beogradu i pravnika koji se već više decenija bavi onim što se skraćeno naziva građansko-pravna zaštita ličnosti.

Osim već dobro poznatog zahteva za naknadu štete pričinjene diskriminatornim postupanjem, građansko pravo poznaje i druge zahteve koji nemaju odštetni karakter. Tako se tzv. tužbom za uklanjanje može tražiti od suda da naredi uklanjanje stanja povrede prava. Ovu tužbu bi imalo smisla

aktivirati, na primer, ako je vlasnik restorana na vrata pribio obavještenje da ne služi hranu i piće Romima. Tada se od suda može tražiti da naredi vlasniku uklanjanje tog obavještenja. S druge strane, drugom vrstom tužbe koja se zove „tužba za propuštanje“, moglo bi se tražiti od suda da zabrani dalje vršenje diskriminacije. U čuvenom slučaju diskriminacije Roma na šabačkom bazenu, Okružni sud u Šapcu je usvojio upravo ovaj zahtev tužene strane i zabranio vlasniku bazena da dalje sprečava Rome da uđu na kupalište.

Osim toga, onaj ko trpi diskriminaciju ponekad može da se zadovolji samo utvrđujućom odlukom suda da je došlo do diskriminatornog ponašanja. Ako bi, recimo, direktor škole zagovarao među đacima ideju da romska deca nisu tako pametna kao Srbi i ako bi uz to čak i romske nacionalnosti javno omalovažavao nazivajući ih glupima, moglo bi se od suda tražiti da svojom odlukom utvrdi da je direktor postupao diskriminatorno. Uz to bi se moglo tražiti da se ova utvrđujuća presuda objavi u štampi na trošak tuženog, kako bi javnost bila upoznata

Na raspolaganju nam je čitav niz tužbi građanskog prava: Prof. Vladimir Vodinić

sa čitavim slučajem, što bi možda moglo da predstavlja adekvatnu satisfakciju za pretrpljenu diskriminaciju.

Ko može da zahteva od suda pravnu zaštitu u slučajevima koje ste naveli?

- Pravo na pravnu zaštitu pre svega pripada onima koji su povređeni diskriminatornim postupanjem, bilo da je akt diskriminacije usmeren prema njima lično ili prema njima kao pripadnicima grupe koja se našla na udaru diskriminacije. Međutim, često se sreće slučaj da se oni uzdržavaju od toga da traže pravnu zaštitu od diskriminacije, strahujući da bi zbog toga mogli da pretrpe još neko dodatno zlo. Zbog toga važi pravilo da pravo na sudsku zaštitu, izuzev prava na naknadu štete, pripada i organizacijama koje se bave zaštitom prava lica koje je pretrpelo diskriminaciju, odnosno organizacijama za zaštitu ljudskih prava.

Uz to, pravo da se pojavi kao tužilac ili kao svedok u postupku utvrđivanja odgovornosti za akt diskriminacije pripada i takozvanom dobrovoljnom ispitaču diskriminacije ili „testeru“ kako se on još naziva u uporednom pravu. To je lice koje sebe svesno stavlja u položaj da trpi diskriminaciju u cilju provere postojanja diskriminatornog ponašanja. Do ove vrste testiranja je u našoj sudskoj praksi prvi put došlo u pomenutom slučaju šabačkog bazena. Tada su ispitačnici, njih šestero, od kojih su trije bili Ro-

mi, a trije neromske nacionalnosti, pokušali da uđu zajedno na bazen da bi proverili tvrdnju da je vlasnik Romima zabranio ulaz na kupalište. Njihovo svedočenje pred sudom je okvalifikovano kao pravno valjano, što je u istom slučaju nedavno potvrdio i Vrhovni sud Srbije.

Da li se pravila o odgovornosti za diskriminaciju razlikuju od opštih pravila građanskog prava?

- Građansko-pravna odgovornost za diskriminaciju je bitno pooštrena i to prvenstveno u pogledu tereta dokazivanja. Tako se kod akta neposredne diskriminacije odstupa od pravila o pretpostavljenoj krivici kao oborivij pretpostavki, pa tuženom nije dozvoljeno da dokazuje da nije kriv ako je već nesporno utvrđeno da je izvršena radnja diskriminacije. U spomenutom primeru ugostitelja koji je istakao tablu da ne služi Rome, ugostitelj ne bi mogao pred sudom da dokazuje da nije kriv. Osim toga, za sve oblike diskriminacije važi pravilo da tužilac pred sudom samo treba da učini verovatnim da je došlo do diskriminatornog postupanja. Na suprotnoj strani je tada, ako želi da se oslobodi odgovornosti, da dokaze da do diskriminacije nije došlo.

Fond za humanitarno pravo o presudi Vrhovnog suda Srbije

Veće Vrhovnog suda Srbije u sastavu Vladimir Tamaš, predsednik veća, Ljubica Milutinović, Vida Petrović-Škero, Neda Antonić i Jorgovanka Petrović, članovi veća, potvrdilo je prvu presudu protiv diskriminacije u pristupu javnim mestima u Srbiji i argumentacijom, koja je sadržana u presudi, stvorilo osnov za potpuniju zaštitu žrtava diskriminacije.

Ovom presudom Vrhovni sud je istakao obaveznost i direktnu pomenljivost međunarodnih konvencija, jasno odredio pojam prava ličnosti i, konačno, prihvatio „testiranje“ kao merodavan način dokazivanja diskriminacije pred sudom.

Povodom informacija da Romi ne mogu da uđu na bazen Sportsko-rekreativnog centra „Krsmanovača“ u Šapcu, Fond za humanitarno pravo i romske nevladine organizacije Demokratsko udruženje Roma i Udruženje Roma – „Oaza“ su u julu 2000. sproveli testiranje pristupa pomenutom bazenu kako bi proverili navode Roma. U testiranju je učestvovalo trije Roma i trije ljudi neromske nacionalnosti. Svi su bili uredno obučeni i pristojno se ponašali. Jedina razlika među njima je bila u boji kože.

Radnik, koji je radio na ulazu, rekao je Romima da ne mogu da uđu na bazen, upravo zbog toga što su Romi. Testeri neromske nacionalnosti, koji su bez ikakvih problema ušli na bazen, zatražili su od radnika da objasni svoj postupak. Odgovorio im je da će ih obezbeđenje, čak i ako ih pušti da uđu, sigurno izbaciti.

Nakon sprovedenog testiranja, Fond za humanitarno pravo je podneo tužbu protiv preduzeća „Jugen-TT“ – Sportsko-rekreativni centar „Krsmanovača“ iz Šapca, zbog diskriminacije Roma. Presudom Opštinskog suda u Šapcu, koja je potvrđena odlukom Okružnog suda u Šapcu, naloženo je da se u dnevnom listu Politika, a na trošak preduzeća „Jugen-TT“ – Sportsko-rekreativni centar „Krsmanovača“, objavi javno izvinjenje Merihani Rustenov, Jordanu Vasiću i Zoranu Vasiću, zato što ih je radnik ovog preduzeća sprečio da uđu na bazen, zbog toga što su Romi. Presudom se, takođe, zahteva da Sportsko-rekreativni centar „Krsmanovača“ prestane sa diskriminacijom Roma u pristupu ovom bazenu. Nakon objavljivanja odluke Okružnog suda, tužena strana je uložila reviziju Vrhovnom sudu Srbije.

Vrhovni sud se u obrazloženju pomenute presude izričito pozvao i neposredno primenio odredbe o zabrani diskriminacije iz međunarodnih konvencija Ujedinjenih nacija, koje je SCG potpisala i ratifikovala, što predstavlja značajnu novinu u odlučivanju domaćih sudova. U presudi, Vrhovni sud se posebno poziva na deo Međunarodne konvencije o eliminaciji svih oblika rasne diskriminacije, koji se odnosi na obavezu države da zabrani i ukine rasnu diskriminaciju, naročito navodeći pra-

vo pristupa mestima i službama namenjenim javnoj upotrebi, kao što su „prevoz, hoteli, restorani, kafane, priredbe, parkovi“. Vrhovni sud dalje citira Član 26 Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima, koji obavezuje države da zakonito zabrane svaki oblik diskriminacije i žrtvama obezbede podjednaku i uspešnu zaštitu prava u praksi.

Obrazlažući svoju odluku, Vrhovni sud se pozvao i na domaće zakonodavstvo, konkretno na Zakon o obligacionim odnosima (ZOO), praveći jasnu razliku između Člana 157 i Člana 199 ZOO.

Prema obrazloženju, Član 157 ZOO odnosi se na „preventivnu zaštitu od preduzetja radnje kojom se tužiocima nanosi šteta povredom prava ličnosti i naređuje zabrana ponašanja kojim se vredaju (...) čast, ugled, dostojanstvo i slično (...)“, što je izraženo u tužbenom zahtevu žrtava da „Jugen-TT“ prestane da ih diskriminiše, u slučaju da se odluče da ponovo dođu na bazen, koji je u vlasništvu ovog preduzeća.

Takođe, Vrhovni sud je obrazložio opravdanost zahteva tužilaca, tumačenjem Člana 199 ZOO, navodeći da on ima za cilj da „otklanja posledice povrednih ličnih prava na jedan od načina pobrojanih u tom članu.“ Objasnjavajući pravni standard „što je drugo čime se može ostvariti naknada“ iz ovog člana, sud dalje navodi da „Zakonodavac nije eksplicitno naveo sve moguće načine otklanjanja štetnih posledica (...) Time je ostavljena mogućnost oštećenim licima da prema svojim ličnim osećanjima povrednosti formulišu i zahtev kojim će se na njima najbolji način pružiti satisfakcija za učinjenu povredu“. Tužiocima, Merihani Rustenov, Jordanu Vasiću i Zoranu Vasiću su u tužbenom zahtevu tražili da „Jugen-TT“ – Sportsko-rekreativni centar „Krsmanovača“ objavi javno izvinjenje u dnevnom listu Politika, o svom trošku, zbog diskriminacije koju su pretrpeli.

Vrhovni sud je u obrazloženju presude jasno izrazio princip zabrane diskriminacije, posebno kada je reč o pristupu javnim mestima. Pored toga, odredio je pojam prava ličnosti i vidove sudske zaštite ovih prava: „Svi ljudi imaju pravo na zaštitu prava ličnosti, bez razlike u odnosu na rasu, boju kože, nacionalno ili etničko poreklo. Sva mesta i službe namenjene javnoj upotrebi svima moraju biti dostupne na jednak način. Diskriminacija po bilo kom osnovu vređa ljudsko dostojanstvo čiji je su komponente čast, ugled, lični integritet i slično i takva povreda prava ličnosti uživa sudsku zaštitu, kako kroz zahtev da se prestane sa povredom prava ličnosti, tako i kroz zahtev za naknadu štete.“

FHP ukazuje da presuda Vrhovnog suda Srbije ima značajan uticaj na unapređenje sudske prakse, posebno na slučajeve etničke/rasne diskriminacije.